

Nadine Dietrich

„Nőtlen” zenekarok?

A nők helyzete a zenekarokban

A női alkalmazottak aránya a német és osztrák szimfonikus zenekarokban 0,8 és 32 százalék között ingadozik. Még mindig érvényes: minél nagyobb egy zenekar bevétele és hírneve, annál kevesebb nőt alkalmaz.

A „hölgy muzsikusok” azonban elindultak az érvényesülés útján.

A Wiener Philharmoniker a világ legjobb zenekarának számít, tagjai olyan jól keresnek, mint senki más a szakmában. Ami pedig a női kvótát illeti, a 0,8 százalékkal egyedüli negatív csúcsot döntenek. Ez az arány az elmúlt tíz évben, mióta 1997-ben a ma 165 éves zenei egyesületben először alkalmaztak nőt, nem változott – ma is csupán egyetlen nő nevezheti magát a Wiener Philharmoniker tagjának, a német hárfás Charlotte Balzereit. Az, hogy a zenekar belső meggyőződésből nyitott a nők felé kétséges – erre bizonyára rácsófol, hogy erőteljes nyilvános tiltakozás volt a Filharmonikusok nőellenes beállítottsága ellen. A női muzsikusoknak még mindig nehézséget jelen a Wiener Staatsoper zenekarába felvételt nyerni, a Wiener Philharmoniker pedig teljesen kitér ezelől.

Michael Bladerer üzemi bizottsági elnök adatai szerint 1997 óta 35 férfi és hat nő teljesített egy próba évet a Wiener Staatsoper-ben. A hat nőből kettő nem felelt meg, négyet szerződtek: egy hárfást és három vonóst. Miután a szokásos próbaévet a Staatsoper-ben teljesítették, és további két évig a Staatsoperben és a Wiener Philharmonikernél is játszottak, minden férfit felvettek a Wiener Philharmoniker-hez, mondja Bladerer. Nem úgy a négy nőt: egyedül a hárfás Charlotte Balzereit nyerte el a tagságot a Filharmonikusok egyesületébe és ezáltal a beleszólási jogot is és jogosultságot jövedelmező nyugdíjra. Habár a brácsista Ursula Plaichinger és a csellista Ursula Wex is ugyanúgy megfelelt a hivatalos felvételi feltételeknek, a Musikerverein ebben az évben is csak ismét három férfit vett fel.

Ám nemcsak a nők küzdenek ezekkel a nehézségekkel, az ázsiaiak is. Az egyetlen ázsiai, aki a Wiener Staatsoper-ben valaha is próbajátékot nyert, és az egyetlen férfi az elmúlt tíz évben, akit nem alkalmaztak a próbaév után, a japán tubás Yasuto Sugiyama volt. Nem sokkal később, 400 pályázót megelőzve, ma is a

Cleveland Symphony Orchestra-ban játszik Franz Welse-Möst vezetése alatt.

Kiválasztás nem és származás szerint?

Manapság bizonyára nem állapítaná ezt meg hivatalosan a Filharmonikusok közül senki, de tizenegy évvel ezelőtt ez másféleképpen volt. Akkor a Wiener Philharmoniker még ma is hivatalban levő ügyvezető igazgatója, Dieter Flury, a WDR5 rádióadónak így nyilatkozott: „ahogy itt muzsikálnak, annak nagyon sok köze van a lélekhez, és a lélek egyszerűen nem elválasztható a kulturális gyökerektől, és a nemtől sem.” És így tovább: „Ha az ember azon a nézetten van, hogy a világnak kvótaszabályozás szerint kellene működnie, akkor az természetesen tény, hogy mi itt egy fehérbőrű, férfi muzsikusokból alkotott csoport vagyunk, amely kizárólag fehérbőrű, férfi zeneszerzőket interpretál”. – ezt azonban, így Flury, a páratlan zene fejében el kell fogadni.

Ezt a nyilatkozatot a Trossingenben élő USA-merikai zeneszerző William Osborn feltette az Internetre, ami tiltakozási vihart keltett az Amerikai Egyesült Államokban. Osztrák muzsikus- és zenetudós nőkkel együtt elérték az amerikai nőszövetségek, hogy 1997-ben végre nők is pályázhattak a Wiener Staatsoper-nél. „Nők alkalmazása, az aztán megint egy másik kérdés”, mondta az osztrák zöld parlamenti képviselő Wolfgang Zinggl. Tíz évvel azután, hogy a Wiener Staatsoper/Philharmoniker nők jelentkezését is elfogadta, a kultúrpolitikus megvonta a mérleget: Egy 0,8 százalékos kvóta a Wiener Philharmoniker-nél gyakorlatilag semmi. „Azt akarjuk, hogy ott minden rendben menjen”, nyilatkozta Zinggl, és azt kérdezte, hogy hogy lehet az, hogy a teljesen az állam által finanszírozott Wiener Staatsoper-nél és az évente 2,2 millió euróval szubvencionált Filharmonikusoknál még mindig megközelítően sincs egyenjogú-

ság nők és férfiak között. Ebben az ügyben Zinggl már sokszor interpellált, de ugyanúgy mint az osztrák médiánál, a kormányban is kevés érdeklődést keltett: „A Filharmonikusok olyanok mint valami mitológiai jószág, semmiképpen sem szabad hozzányúlni, ha az ember nem akarja önmagát is károsítani”. Habár az év elején megint elküldtek egy nőt a próbaév letelte után, egy másikat nem engedtek próbajátékra, a zöld kultúrpolitikus optimista. Az az érzése, hogy „sok muzsikus szakítana már ezzel a rendszerrel, de a zenekar vezetősége még mindig nagyon konzervatív.”

Minél magasabb a fizetés, annál kevesebb nő van a zenekarban

Mint Ausztriában, Németországban is ez a helyzet. Minél nagyobb az elismertsége, bevétele és turné tevékenysége egy zenekarnak, annál kevesebb nő játszik benne. Éppen a különösen magasán díjazott rádió szimfonikus zenekaroknál és számos koncertező szimfonikus zenekarnál alkotják a nők csupán ötödét a mindenkori zenekari tagoknak, míg az alacsonyabb bevétellel rendelkező városi színházi zenekarokban az arány egyharmad. Ez az eredménye a Freiburgi Zeneművészeti Főiskola 2005-ben, a zenekari muzsikusokról készült nagyszabású felmérésének. Ma például a Berliner Philharmoniker-nél a női kvóta 12 százalék – az átlag szövetségi zenekari kvóta 27 százalék.

A majdnem 9000 német zenekari muzsikus körében végzett freiburgi tanulmány egy másik eredménye: a női muzsikusok hangszerüket tekintve nagyon is különbözőképpen oszlanak el. Egy pillantás az aktuális próbajáték statisztikába: ma a német szimfonikus zenekarokban a hárfások 90 százaléka, a fuvolisták 55 százaléka és minden hegedűsözlam 43 százaléka nő, de a nőknek csak 7 százaléka játszik klarinéton, két százaléka trombitán és egy százaléka harsonán.

Sybille Mahnie, egyike a csupán 23 szőlőkürtösnek egész Németországban, a Frankfurter Múzeumsorchester-ben játszik. Azt mondja, hogy habár a szőlőmában kitűnő a klíma, az az előítélet szélesen elterjedt, hogy egy fiatal nő ilyen hangszerrel nem uralkodhat jól, mert hiányzik az ereje hozzá. Hogy ezt a diszkriminációt elkerüljék, az USA-ban az a szokás, hogy a pályázatban nem írják nevet és minden próbajátékot függöny mögött bonyolítanak le. Ennek eredményeképpen az US-amerikai zenekarokban a női kvóta 40 százalék felett van. Hasonló kemény feltételeket a német zenekarok még nem vettek át.

Anja Schröder csellista, aki 13 éve játszik a Duisburger Philharmoniker-ben, üdvözlne az előbbieken említett nemi megkülönböztetés nélküli, csupán szakmai alapon eldöntött felvételeket. Saját keserű tapasztalataira hivatkozva meséli, hogy egy próbajátékon a mindenkit kísérő zongorista ránézett és ezt mondta: „Már rögtön haza is mehet, ezek itt nem akarnak nőket.” Eniete Trappe, hegedűs a Frakfurter Museumsorchester-ben, ezzel szemben biztos abban, hogy a női kvóta a jövőben emelkedni fog, bár nem valami örömteli okból: „Minél jobban takarékoskodnak a városok a zenekarukon, annál kevésbé válik vonzóvá a férfiak számára ez a pálya.” Gerald Mertens, a Német zenekari Szövetség (DOV) ügyvezető igazgatója ezzel szemben azt mondja, hogy nem hiszi, hogy a zenekari muzsikusok kiválasztásánál manapság még szerepet játszana a pályázó neme. Abból indul ki, hogy a nők részvétele tovább nő, nem utolsó sorban azért – és itt megerősíti Trappe véleményét –, mert a zenekari muzsikus szakma a férfiak számára anyagi okokból egyre kevésbé válik vonzóvá.

Ellenségeskedések és közeledések

Még egy viszonylag magas kvóta – a Duisburger Philharmoniker-nél például 31 százalék – sem garantálja, hogy a nőknek könnyű dolguk van egy zenekarban. Mióta a 40 éves csellista Anja Schröder a Duisburgiaknál éveken ezelőtt egy a nőket ösztönző tervvel állt elő, a férfi zenekari kollegák egy része kifejezetten ellenségessé vált, olyannyira, hogy fizikailag érzi magát fenyegetettnek, mondta márciusban egy rádió-interjú során. Feminista „outing”-ját néhány kolléga – nem min-

A tradicionális zenekarokban előnyben részesítve: a fehér férfi

denki – igen rossz néven vette, mondja Schröder. Egy előadás alkalmával az egyik férfi kolléga megragadta a karját és a fülébe ordított, mert nem volt vele egy véleményen, másokkal kapcsolatban úgy érzi, hogy „ezek legázolnak, ha időben nem ugrom félre”, számolt be Anja Schröder. A rádió-nyilatkozat felbolydította a zenekart. „Ez abszolút egyedi vélemény”, mondta a zenekar vezetőségének szóvivője Annelie Haenisch-Göller. Ő nem is osztja Anja Schröder ítéletét a egyenlőség hiányáról a magasabb pozíciók elnyerésénél. Schröder úgy gondolja, hogy „ha egy nő vezetői kvalitásokat mutat fel,

rögtön megbélyegzik, hogy túlfűtött, és ilyen nem kell nekünk. Egy férfi esetében mindenki éljenezne: „Ez remek, ő majd lendületbe hozza a társaságot!” Annelie Haenisch-Göller szerint a „kötekedéseket” kizárólag „nő-férfi konfliktus”-ra leszükiteni nem tárgyyszerű, hiszen minden zenekarban vannak feszültségek, nemi különbözőségtől függetlenül.

Alfred Wendel, a duisburgi intendáns azt mondta, hogy Anja Schröder bírálata „meglepte és sokkolta”. Az egymáshoz való viszonyulás kérdésének alapos átbeszéléséhez, Anja Schröder csellószólamának mediátor közreműködését ajánlotta

fel. Azt hogy az ilyen professzionálisan vezetett csoport-megbeszélések a hatékonyságot és hangulatot tartósan javították, már néhány zenekar tapasztalta. A Wiener Folksoper például ezért szerződtetett nőt a zenekari iroda vezetőjének, aki egy élet-vitel- és szociális tanácsadói képzettséggel is rendelkezett. Bár Gabriella Preger a mediátori feladatokat nem maga látta el, de elősegítette ezt a tevékenységet a zenekarnál. Mint eleinte Bécsben, úgy Duisburgban is erős fenntartások vannak. Wendel intendáns vallotta, hogy „egyes kollégák felháborodtak”. A kérdés, hogy a mediáció valóban létrejött-e, lapzártáig még nyitva maradt. Anja Schröder bizonyára óriási előrelépésnek értékelné azt, mivel „mindez ideig az egyenlő bánásmód témáját szőnyeg alá söpörték”

Kettős terhelés: muzsikus és anya

Zenekari tag hölgyekkel beszélgetve kitűnt, hogy sokan szeretnék, ha kollégáik több megértéssel viseltetnének kettős hivatásuk – muzsikus és anya – iránt. Imke Alers, a Duisburgiak helyettes szóló-oboistája és három gyermek anyja azt gondolja, a férfiak általában felteszik a kérdést, „miért akarnak a nők gyereket is és állást is”. Más nők is arról panaszkodnak, hogy ez az általános, sokszor tudat alatti beállítottság családi okból bekövetkezett teljesítmény-mélypontok alkalmával oly módon nyilvánul meg, hogy az érintett kolleganővel nem is beszélnek és vonakodnak a szolgálatot elcserélni. Ezzel szemben Annelie Haenisch-Göller, a Duisburgiak zenekari vezetőségének szóvivője úgy nyilatkozik, hogy neki is van két gyereke, de soha nem volt olyan benyomása, hogy a kollégák emiatt gyűlölték volna. „Ők ellenetés nélkül helyettesítettek”, mondja. Azonkívül, – így Haenisch-Göller, Nordrhein.-Westfalenben jogszabály írja elő, hogy azok helyett a nők helyett, akik gyermek-gondozási segélyen vannak, helyettesről kell gondoskodni. Azonban a mindennapi gyakorlat mást mutat: a zenekar ügyvédeknek sokszor kell nézeteltéréseket elsimítaniuk, amikor arról van szó, hogy milyen sokáig játszhat még egy gyermeket váró asszony a zenekarban. Sokszor függ ettől a szólam hangulata. „Vannak nők, akik terhességüket már csak akkor jelentik be, ha az már nem eltitkolható, mások viszont olyan korán, amint lehetséges”, mondja a

duisburgi oboista Imke Alers, „és aztán természetesen bekövetkezik az egyet nem értés, mivel a zenekari tagoknak különböző időszakokra kell vállalniuk a helyettesítést”.

Gerald Mertens (DOV) megmagyarázza: Vannak cégfelügyelők, akik a nőket terhességük bejelentésekor azonnal felmentenék a szolgálat alól, mások viszont szigorúan tartják magukat a törvényi előírásokhoz: a munka szüneteltetése az 5. hónaptól kezdve. Más hatóságok megint hagyják a jövőbeli anyákat addig dolgozni, amíg jól vannak. Legalább hat héttel előtte és nyolc héttel a szülés után ott-hon kell maradniuk.

Sok várandós anyának ügyvéd segítségét kell kérnie a cégfelügyelet vagy a zenekari vezetőség döntésének megfellebbezéséhez, ahhoz, hogy olyan sokáig játszhasanak, ameddig az lehetséges. Legtöbbször sikerrel járnak. A vargabetű az ügyvéden keresztül szükséges, mivel az anyák csak ritkán képesek a zenekar döntéseit személyesen befolyásolni, – kevesen vannak ahhoz, hogy a vezetőségben képviseltesék magukat, mondja Gerald Mertens. A szolgálati időt össze kell egyeztetni az iskolával vagy óvodával, megoldani a hétfégi előadásokat, turnékat és próbákat a nap azon szakában, amikor a gyerekek otthon vannak, – hahnik pedig alig vállalhatók.

A 28 éves első hegedűs Almut Frenzel a Frankfurter Museumsorchester-ből bizonyítja ezt, még nincs gyereke és röviddel ezelőtt a zenekari vezetőségbe választották. Azt mondja, hogy sok kolleganője nem vállalta volna a jelölést, mivel kisgyermekes anyák: „Vannak olyanok, akiknek két-három gyerekük is van. Egyedül az én hegedűszólamban legalább tíz öt éven aluli gyerek van”. Egyedüli nőként négy férfi között a zenekar vezetőségében ezért rögtön olyan témát vetett fel, ami a férfi kollégákat is érdekelni kezdte: óvoda a Frankfurteri Opera alkalmazottainak. „A kereslet nagy, de mint mindig, a pénz hiányzik.”

A fiatal anyák nagy száma a zenekarokban – úgy tűnik – bizonyítja az előítéletet, hogy a nők valóban gyakran kiesnek a munkából. Az anyák „hirtelen” megnövekedett száma arra az okra vezethető vissza, hogy csupán tíz éve vesznek fel nagyobb számban nőket a zenekarokba. Amennyiben a jövőben folyamatosan szerződtetik a nőket, a terhességek nem fognak olyan mértékben „halmozódni”

mint most. A vizsgálatoknál egyébként feltűnt, hogy alig van anya, aki a gyermekével egy teljes évig otthon maradna, még azoknál a zenekaroknál sem, mint a Berliner Philharmoniker, ahol magától értetődő a helyettes állítása. Eva-Maria Tomasi szekundhegedűs és férje is a Filharmonikusoknál játszanak, nekik is gondoskodniuk kell arról, hogy munkaidejük alatt két gyerekükre valaki vigyázzon. Ők és minden zenekari tag képes babysittert fogadni. Eva-Mari Tomasi, aki hosszú idő óta egyenjóságú megbízott a zenekarnál, azt mondja: „Az, aki a legjobb teljesítményt nyújtja, az kapja meg az állást.” Mégis, a Filharmonikusoknál a fúvós kar ma is a férfiak „védőbástyája”, a 37 férfi muzsikus között alkalmanként játszik csak egy női fuvalás és egy női kürtös. Valamint a 60 fős vonóskarban is éppen csak 10 nő található. A női kvóta azért olyan alacsony, mert a Berliner Philharmoniker csak nagyon későn nyitott a nők felé és egy zenekar csak lassan alakíthatja át a személyi állományát, mondja a salzburgi születésű Tomasi asszony. Ő volt egyébként 1990-ben a harmadik nő, akit a zenekar szerződtetett.

Tendencia: derülttől a felhősig

Valami azért lassan, de folyamatosan javul. 2005-ben a női jelentkezők száma a zenekaroknál végre megfelelt a zenekari hangszeres képzésénél a főiskolákon tapasztalt arányoknak: 50 százalék. A nők végre mernek pályázni, mivel a remény az alkalmazásra jelentősen megnövekedett. Aki vonós- vagy fafúvós hangszeren tanult, annak nőként kilátása van karriert csinálni. Minden vezetési pozíció egyharmadát ott nők töltik be. Ezzel szemben az elmúlt négy évben egész Németországban egyetlen nőt sem vettek fel a rézfúvókhoz.

A nők a zenekarba tartoznak, nem a konyhába, kivéve, ha ez a kívánságuk – ez a gondolat, bár úgy tűnik, még nem minden zenekari férfi tagot nyert meg, de el kell fogadniuk azt. Még a Wiener Staatsoper is: a legújabb állás pályázatoknál kifejezetten felszólították a nőket a jelentkezésre, és az év elején a zenekar történetében először egy oboista és egy brácsás helyre nőt vettek fel próbaévre. Az, hogy ők a Wiener Philharmoniker-nél szerződtetve is lesznek-e, még kérdéses.

(Das Orchester 2007/9)